

Weben született források archívumai és a posztmodern nyitás: kurátorok, részvétel és reprezentáció

Web Archives and the Postmodern Turn: Curators, Participation and Representation

Sárközi-Lindner Zsófia¹ 

¹ ELTE Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola
ELTE Bölcsészettudományi Kar, Digitális Bölcsészeti Tanszék
lindner.zsofia@btk.elte.hu

Beérkezett: 2025. 07. 16. / Elfogadva: 2026. 07. 24. / Publikálva: 2026. 09. 07.

A tanulmány a weben született és archivált forrásokat a jövő történeti forráskorpuszai felől vizsgálja, különös tekintettel arra, miként alakítják őket technikai infrastruktúrák, intézményi gyűjtési stratégiák, kurátori döntések és közösségi részvételi formák. Kiindulópontja, hogy a webarchívumok nem a hagyományos forrásgyűjtemények semleges digitális folytatásai: hiányaikat, aránytalanságaikat és reprezentációs torzulásait egyszerre befolyásolja az élő web töredékessége, a platformizáció, a digitális megosztottság, a jogi-technikai korlátozottság és az archiválás szelekciós logikája. A tanulmány áttekinti a webarchiválás intézményi és határhelyzeti szereplőit, majd a részvételi archiválás fokozatait a crowdsourcingtól a közösségi kontrollig. Amellett érvel, hogy az archívumi nyitás és a közösségi részvétel nem önmagában garantál igazságosabb vagy reprezentatívabb gyűjteményeket, hanem új etikai, szakmai és forráskritikai kérdéseket vet fel. A webarchívumok így a posztmodern archívumelmélet gyakorlati terepeiként értelmezhetők: láthatóvá teszik a megőrzés konstrukciós jellegét, és újfogalmazzzák a kurátorok, intézmények és közösségek felelősségét a digitális emlékezet alakításában.

webarchívum, részvételi archiválás, reprezentáció, kurátori felelősség, posztmodern archívumelmélet

This article examines born-web and archived sources as future historical source corpora, with particular attention to the ways in which they are shaped by technical infrastructures, institutional collecting strategies, curatorial decisions, and forms of community participation. It argues that web archives should not be understood as neutral digital continuations of traditional source collections: their gaps, imbalances, and representational distortions are influenced by the fragmentary nature of the live web, platformization, digital divides, legal and technical constraints, and the selective logic of archiving. The article surveys institutional and boundary-positioned actors in web archiving, then discusses degrees of participatory archiving, from crowdsourcing to community control. It argues that archival openness and community participation do not in themselves guarantee more just or representative collections, but raise new ethical, professional, and source-critical questions. Web archives can thus be understood as practical sites of postmodern archival theory: they make visible the constructed nature of preservation and redefine the responsibilities of curators, institutions, and communities in shaping digital memory.

web archives, participatory archiving, representation, curatorial responsibility, postmodern archival theory

1. Az archivált web mint történeti forrás és társadalmi-technikai konstrukció

A premodern és modern korszak írott, dokumentumszerű történeti forrásainak jelentős része olyan iratképző közegekben jött létre, mint a hivatali, egyházi, jogi, gazdasági, családi-háztartási és birtokigazgatási gyakorlatok, illetve a modern korszakban egyre nagyobb szerepet játszó nyomtatott és sajtónyilvánosság. Megőrzésük ennek megfelelően levéltárakban, könyvtárakban, múzeumokban és magángyűjteményekben történt. A digitális korszakban a forrásképződés egyre inkább elektronikus

iratkezelő rendszerekbe, adatbázisokba helyeződik át, a 21. század társadalmi, politikai és kulturális jelenségei mind nagyobb arányban digitális felületeken, weboldalakon és platformokhoz kötött kommunikációs terekben hagynak nyomot, ezért a jövő történetéi számára az archivált web gyűjteményei várhatóan alapvető forráskorpuszokká válnak.¹ Az archivált webes források megjelenése, valamint a digitális környezetben tapasztalható robbanásszerű iratképződés a gyűjtés, a szelekció és a megőrzés körülményeit tekintve olyan mértékben rendhagyó, hogy e források nem tekinthetők egyszerűen a korábbi történeti forrásgyűjtemények² digitális folytatásainak. Thorsten Ries (2022) az eleve digitális dokumentumok történeti bizonyítékként való megőrzését, elemzését és értelmezését a kortárs történettudomány egyik legfontosabb kihívásaként határozta meg. A proveniencia, a hitelesség, a kontextus és a megőrzés klasszikus elveit a digitális infrastruktúrák, a platformizáció és az automatizált gyűjtés sajátosságai felől kell újragondolni. A posztmodern archívumelmélet egyik fontos hozadéka, hogy a forráskritikát nem korlátozza magukra a dokumentumokra, hanem kiterjeszti az archívumok létrejöttének körülményeire, létrehozóira és hatalmi viszonyaira is. Az Internet Archive alapítója, Brewster Kahle nyilatkozta a jelentős mértékben gépekre és algoritmusokra hagyatkozó webarchiválással és a digitalizációval kapcsolatban, hogy habár azt gondoltuk, hogy a gépek fognak megmenteni, valójában az emberek közösségei állnak a kurátori munka középpontjában (Streitfeld, 2014). A frissebb tanulmányok szintén a technológiai megközelítésen túlra irányítják a figyelmet, és a webarchívumok létrehozását infrastrukturális, társadalmi és kulturális környezetbe ágyazott, társadalmi-technikai (*socio-technical*)³ rendszerként vizsgálják. A kurátorok, intézmények és közösségek gyűjteményformáló szerepének értelmezéséhez nélkülözhetetlenek azok a kontextuális információk, amelyek az archivált webes források rendhagyó rögzítéséből és természetéből következnek. A tanulmány előbb röviden felvázolja a webarchiválásban hagyományosan részt vevő szereplőket és intézményeket, röviden körülírja a webes források sajátos jellegét, majd a kurátori szerep, a szelekció, a reprezentativitás, az identitás és a közösségi részvétel (avagy „archívumi nyitás”) kérdéseire helyezi a hangsúlyt. A részvételi archiválás mint gyakorlat olyan, a posztmodern archívumelméleti gondolkodással összecsengő kérdéseket vet fel, amelyek révén a webarchívumok a levéltári hagyományok kritikai újraértelmezéséhez, különösen a szelekció, reprezentáció és kurátori felelősség problémáihoz kapcsolhatók.

2. Szelekció és reprezentativitás a webarchívumokban

Az iratképződés felgyorsulása végképp felülírta azt az elképzelést, hogy az archivátorok csupán a természetesen felhalmozódó dokumentumok őrzői legyenek. Az elektronikusan született iratok megjelenésekor megcsillanó illúzió ellenére minden létrejött információ megőrzése nem szükséges, nem is lehetséges (Bényei, 2024, p. 10), de semmiképp sem automatikus, amely a webes tartalmakra különösen igaz. A web egy leszűkített szeletének begyűjtése sem valósítható meg technikailag hiánytalanul, s minél több dokumentum keletkezik, a megőrzésük annál erősebben szelekciós folyamat. Mivel a teljes és tökéletes archiválás elérhetetlen, valahol a minden és a semmi között kell kiegyeznünk (Milligan, 2019). Hegarty (2022, p. 35) arra hívja fel a figyelmet, hogy a kortárs digitális tartalomtermelés gyorsasága és mennyiségi növekedése mellett újra kell gondolni, mit jelent a „reprezentatív” fogalma. A nagyobb mennyiségű archivált tartalom ugyanis nem feltétlenül eredményez reprezentatívabb gyűjteményt. Milligan (2019) nyomán Hegarty azt is megjegyzi, hogy a webarchívumok – más történeti forrásképző és forrásértelmező eljárásokhoz hasonlóan – nem kínálnak objektív vagy teljes képet a múltról. A reprezentatív gyűjtemények fogalmát szintén a teljeskörűség elérhetetlenségétől indítja, s olyan válogatások célbavételeként határozza meg, amelyek széles körben reprezentálják a társadalom sokféle csoportját, eseményét és témáját. Maemura (2018) emeli ki, hogy minden crawl (bejárás) szükségszerűen szelekciós folyamat. Globális, nemzeti vagy intézményi szándékok motiválta kurátori döntések sorozata indítja el és befolyásolja a begyűjtést, de ennél erősebben van kitéve a technikai rögzítés korlátainak, zavarainak, és természetesen determinálja az élő web maga. Egyik stratégia sem tekinthető teljesen automatikusnak vagy semlegesnek: a maglisták összeállítása, a crawl mélysége, gyakorisága, a fájltypusok bevonása vagy kizárása, valamint a technikai paraméterek mind olyan döntések, amelyek meghatározzák a későbbi kutatható forrásanyagot. Summers és Punzalan (2017) egyszerre vizsgálta a különböző szakemberek (levéltárosok, technológusok), szervezetek és szoftverek együttműködését, kiválasztási döntésekben játszott szerepüket, s többek között azt hangsúlyozták, hogy az automatizált eszközök, gyakran maguk a szabályok, heurisztikák megtestesítői az értékelés, kiválasztás során. A teljeskörűsége törekvő – melyre Masanés (2006) inkább a „holisztikus archiválás” kifejezést javasolja – eszközöknek és módszereknek is van egy alapértelmezett szelektivitása.⁴ Hegarty (2022, p. 35) szerint habár a kurátorok döntései és a gyűjtési irányelvek fontosak, a gyűjtés sikerességét maga a technikai megvalósíthatóság (technikai korlátok, jogi feltételek, engedélyezési problémák és az online tartalmak tűnékenysége) álta-

lában olyannyira determinálja, torzítja, hogy a „szelekció” valójában nem megfelelő kifejezés. Az archiválás momentumánál tágabban vizsgálva a reprezentativitást fontos megemlíteni, hogy a hiányok és aránytalanságok már az élő web létrejöttének feltételeiben jelen vannak: abban, hogy kik férnek hozzá az internethez, kik képesek tartalmat előállítani, mely nyelvek, platformok és infrastruktúrák válnak láthatóvá. A digitális megosztottság, a demográfiai különbségek, a geopolitikai viszonyok és a jogi-technikai korlátok ezért nem külsődleges tényezők, hanem a jövő történeti forráskorpuszainak szerkezetét alakító feltételek. A webarchívumok így eleve nem lehetnek az emberiség arányos digitális lenyomatai, hanem egyenlőtlen hozzáférési, archiválási és láthatósági viszonyok között létrejövő gyűjtemények.

3. A webarchiválás hagyományos intézményi keretei és gyűjtési stratégiái

A webarchiválás története az 1990-es évek közepére nyúlik vissza,⁵ hagyományos intézményi kereteit elsősorban azok a memóriaintézmények, kutatási szervezetek és technikai szolgáltatók alakítják, amelyek a webes kulturális örökség hosszú távú megőrzését, hozzáférhetővé tételét és kutathatóságát tekintik feladatuknak. A legnagyobb léptékű, nem intézményi-nemzeti logikával működő szereplő az Internet Archive, amely globális digitális könyvtárként a web és más digitális kulturális anyagok minél szélesebb körű megőrzésére törekszik. Működésének alapgondolata az univerzális hozzáférés: a digitális tartalmakat nem egyetlen nemzeti gyűjtőkör, hanem a globális tudás- és kulturális örökség részeként kezeli. Ezzel szemben a nemzeti könyvtárak és más közgyűjteményi intézmények jellemzően jogilag szabályozottabb keretek között, meghatározott nemzeti vagy regionális gyűjtőkör alapján dolgoznak. Magyarországon e feladatot az Országos Széchényi Könyvtár látja el. A nemzeti webtér dokumentálása nem magától értetődő kategória, azaz például önmagában a domainalapú kijelölés nem elégséges, ezért az archívumok gyakran domainalapú, földrajzi, nyelvi, tematikus és intézményi kritériumokat egyesítenek. A nemzeti gyűjtőkör így nem pusztán technikai, hanem kurátori konstrukció is.

A széles, reprezentatív nemzeti gyűjtések mellett fontos szerepet kapnak a tematikus és eseményalapú webarchívumok. A tematikus gyűjtemények egy-egy tárgykör – például sport, mentális egészség, irodalom, migráció vagy kisebbségi közösségek – online jelenlétét dokumentálják. Az eseményalapú gyűjtések ennél szűkebb fókuszúak: választások, olimpiák, terroristamérgek, természeti katasztrófák vagy társadalmi válságok webes lenyomatait rögzítik. Ezekben a gyűjteményekben a kurátori munka különösen hangsúlyos, mert a weboldalak nem feltétlenül kapcsolódnak egymáshoz közvetlen linkstruktúrával; a gyűjtemény egységét a kurátor választásai teremtik meg.

A hagyományos intézményi webarchiválás fontos szereplői a nemzetközi szakmai szervezetek és kutatóhálózatok is. Az IIPC (International Internet Preservation Consortium) elsősorban a jó gyakorlatok, technikai szabványok, jogi kérdések, a WARCnet és a RESAW a kutatási módszerek és infrastruktúrák fejlesztését segítik, mellyel hozzájárulnak ahhoz, hogy a webarchiválás ne elszigetelt intézményi gyakorlatként, hanem közösen fejlesztett szakmai és kutatási területként működjön.⁶

Azoknál az intézményeknél, kormányzati szerveknél, egyetemekenél és vállalatoknál, amelyek nem rendelkeznek önálló infrastruktúrával, a webarchiválás delegált vagy szolgáltatásalapú modellben valósul meg; ebben olyan szervezetek nyújtanak technikai segítséget, mint például az Archive-It vagy a Perma.⁷ Ilyenkor a kurátori felelősség többnyire az intézménynél marad, míg a technikai kivitelezés külső szolgáltatóhoz kerül.

A hagyományos memóriaintézmények működése mellett hiánypótló munkát végeznek bizonyos határhelyzeti szereplők. A nonprofit Common Crawl kezdeményezést Gil Elbaz, a Google korábbi vezetője, a valóban nyílt web biztosításának vágyával alapította 2007-ben.⁸ Célja nem a weboldalak pontos kinézetének megőrzése egy adott pillanatképen, hanem a forráskódok nagyszabású adatbányászatra alkalmas gyűjteményének létrehozása, az adathalmazokra alkalmazható elemzőkről szóló ajánlások kíséretében. Hiánypótló szerepet tölt be azzal, hogy az Internet Archive-hoz hasonló rendszeres feltérképezések termékét teljesen nyers (WARC) formátumban, szabadon teszi közzé, mellyel egy közvetlenebbül használható forrásbázist (adathalmazt) biztosít a programozói tudással felvértezett kutatók számára. A gyorsan szaporodó, ugyanakkor példátlanul efemer webes források megőrzői körében a kutathatóság biztosításánál még előbbre való a veszteség megelőzésének igénye. A mainstream levéltári szakma iránti bizalmatlanság és az alulreprezentáltság tapasztalata különösen az alulról szerveződő kezdeményezések számára adott lendületet. Az ArchiveTeam önkéntes digitális kollektívaként – Ogden (2021) szerint „loose collective” – 2009-ben nem az adatok halmozása, hanem a megszűnő vagy veszélybe került⁹ webes tartalmak közösségi megőrzése érdekében szerveződött, Jason Scott Sadofsky számítógépes történész blogbejegyzései hatására.¹⁰ Az Archive-

Team technoönkénteseit a hozzáférés túlzott korlátozása és a lassú vagy szigorú (intézményi) szelekciós folyamat miatti veszteségek sarkallták egy radikálisabb gyakorlat kialakítására. Öndefiníciójuk szerint „szélhámos levéltárosok, programozók, írók és hangoskodók, akik digitális örökségünk megmentése mellett kötelezték el magukat”.¹¹ Az ArchiveTeam nem hierarchikus szerveződésként működik: néhány tucat aktív szervező munkáját világszerte több száz, esetenként több ezer önkéntes egészíti ki a világ minden tájáról, eltérő tapasztalatokkal.¹² A résztvevők saját infrastruktúrán futtathatnak mentéseket, URL-eket, és maglistákat javasolhatnak, illetve online csatornákon koordinálhatják a veszélyeztetett tartalmak gyors mentését.

A webarchiválás hagyományos intézményi rendszere tehát több, egymást kiegészítő szereplőből áll: globális nonprofit archívumokból, nemzeti könyvtárakból és levéltárakból, egyetemi és kutatási gyűjteményekből, szakmai konzorciumokból és technikai szolgáltatókból. Közös céljuk a webes kulturális örökség megőrzése, de stratégiáik eltérnek: lehetnek globálisak vagy nemzetiek, jogilag szabályozottak vagy rugalmasabbak, széles körűek vagy tematikusan szelektívek, manuálisan kuráltak vagy részben automatizáltak. A kurátori szerep éppen e különbségekben válik láthatóvá. A webes források rögzítésének evolúciója nagyon élesen világította meg a klasszikus intézményi, kapuőri szerep korlátait. Roger Christman virginiai levéltáros feladata volt egy tematikus gyűjtés megvalósítása a 2007-es Virginia Techné történeti lövöldözésről. Hasonló esetekre még a könyvtárnak sem volt előkészített terve, így a spontán gyűjtemény csak azt tükrözhetett, amit aktuálisan fontosnak és feltérképezhetőnek tartott. A személyes összefoglalásában tanulásként foglalta össze, hogy a weboldalak sokszínűsége a legfontosabb követelmény, amelynek azonban egy személy idő és tudás híján nem tud eleget tenni. Az önkéntelen elfoglaltság elkerülése és a sokféle nézőpont, megélés képviselése érdekében mindenképp több személy, esetleg a nagyobb nyilvánosság bevonására is szükség van a kiválasztási folyamat során.¹³

A webarchiválás tapasztalatai arra utalnak, hogy a reprezentatívabb gyűjtemények létrehozása nem épülhet kizárólag sem a hagyományos kurátori kapuőrszerepre, sem a közösségi részvétel spontán logikájára. Milligan et al. (2016) a 2015-ös kanadai szövetségi választások webarchívumi lenyomatát vizsgálva három eltérő gyűjtési paradigmát hasonlítottak össze: egy kurátori, politikai pártokra fókuszáló egyetemi gyűjteményt, az Internet Archive általánosabb lefedettségét, valamint a Twitteren az #elxn42 hashtag körül megosztott URL-ekből kirajzolódó, felhasználói aktivitáson alapuló forráskorpuszt. Esettanulmányuk azt mutatta meg, hogy a kurátori gyűjtés kiegyensúlyozottabban törekedhet a politikai mező egészének dokumentálására, beleértve a peremszereplőket is, míg a közösségimédia-alapú gyűjtés inkább a figyelem, népszerűség és megosztási aktivitás logikáját követi. Mindkét megközelítés képes fontos tartalmakat láthatóvá tenni, ugyanakkor mindkettő sajátos torzításokat hordoz. A kurátori gyűjtés intézményi és szakmai előfeltevései miatt lehet aránytalan, a közösségi aktivitásra épülő gyűjtés pedig könnyen a platformlogika, az aktualitás és a népszerűség irányába tolódik el.

A webarchiválásban kirajzolódó tendenciák tehát egyszerre érintik a gyűjtés tartalmi, technikai és intézményi feltételeit. A webes források rögzítése nem pusztán meglévő dokumentumok megőrzését jelenti, hanem annak meghatározását is, hogy mely tartalmak, közösségek, platformok és láthatósági logikák válhatnak a későbbi történeti emlékezet részévé. A kurátori gyűjtés, az automatizált bejárás, a szolgáltatásalapú infrastruktúrák és a közösségi részvétel eltérő módon alakítják a fennmaradó forrásanyagot, miközben egyik sem tekinthető semlegesnek vagy teljesnek.

4. A posztmodern archívumi nyitás elméleti összefüggései

A hagyományos archívumokban jellemzően a hatalommal rendelkező intézmények, államok, szervezetek és elitcsoportok iratai maradtak fenn. A levéltárak reprezentativitásának kérdése a klasszikus levéltári elméletben eredetileg nem a társadalom arányos leképezését jelentette. A levéltár elsődleges értéke inkább abban állt, hogy az iratok az őket létrehozó hivatal, intézmény vagy iratképző tevékenységének hiteles bizonyítékaiként maradtak fenn. E gyűjtemények tehát nem a társadalom egészének tapasztalatait rögzítették, nem ennek kiszolgálására létesültek. Az ettől való elmozdulásról Bényei (2024b, p. 9) a következőt írja: „Nemzetközi kitekintésben megfigyelhető a levéltárakkal szemben a különböző tudományterületek igényeinek és a társadalmi elvárásoknak a megváltozása. Ezek az elvárások a levéltárakat memóriaintézménnyé avatták azzal az igénnyel, hogy ne csupán szűrt módon, a bürokratikus állami intézmények szemszögéből, az általános folyamatok és a történelmi szempontból »lényeges« események megismeréséhez szükséges iratok megőrzői legyenek, hanem szélesebb rétegek számára őrizzék meg mindazt, ami egy szűkebb közösség vagy akár egy személy számára fontos lehet.” Ez nem csupán intézményi funkcióváltozásként, hanem a levéltár társadalmi szerepének tágabb újraértelmezéseként is leírható. A levéltártörténet korszakolásának

különböző megközelítései ismertek – így a levéltári normák, az elméleti keretek, a szakmai gyakorlatok vagy az adott korszakban meghatározó intézményi célok felől (Horváth, 2012). Székely Iván „négy archivumi világképének” tipológiájában¹⁴ a „jogbiztosító”, a „nemzeti”, a „publikus”, végül a „globális” világképben a szolgálat, a nyilvánosság és a hozzáférhetőség szempontjai jelennek meg. Az archívum társadalmi szerepének átalakulását történeti ívben, négy egymást követő paradigma mentén mutatja be Terry Cook *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms* (2013) című tanulmányában. Értelmezése szerint a levéltár a jogi bizonyítékok őrzőhelyéből fokozatosan a kulturális emlékezet intézményévé, majd az identitásképzés és végül a közösségi részvétel terévé vált. A digitális korszak részvételi gyakorlatai különösen e negyedik, közösségi paradigma felől értelmezhetők, hiszen az internet, a közösségi média és a digitális publikáció lehetővé teszi, hogy az archiválás ne kizárólag intézményi falak között történjen, egyre több személy, közösség, aktivista csoport és civil szervezet hoz létre saját archivumi kezdeményezéseket. E nyitási folyamat kapcsán citálható Cook kérdése: merjük-e demokratizálni az archívumokat, illetve archiválni a demokráciát, lehetséges-e a polgárokkal részvételi partnerségben közösen meghatározni, miből álljanak a társadalom tartós archív emlékei (2011, p. 183–184)? Ez a dilemma nem pusztán hozzáférési vagy szolgáltatási kérdésként jelenik meg, hanem az archivumi autoritás, a szelekció és az emlékezetformálás újraelosztásának kérdéseként is. A posztmodern archivumi gondolkodás másik lényegi eleme, hogy az archívumot nem a múlt semleges tükréeként, hanem hatalmi, intézményi, technológiai és értelmező folyamatok által létrehozott emlékezeti rendszerként vizsgálja, melynek a kurátorok is szerves részei. „A levéltárosok folyamatosan átalakítják, újraértelmezik és feltalálják az archívumot. Ez óriási hatalmat képvisel az emlékezet és az identitás felett” – írja Schwartz és Cook (2002, p. 1).¹⁵ Cook a paradigmaváltás fontos momentumának jelölte meg, hogy a levéltárosok „eltávolodjanak attól, hogy egy örökség passzív őrzőjeként azonosítsák magukat, ehelyett ünnepeljék a kollektív (vagy társadalmi) emlékezet aktív alakításában betöltött szerepüket.”¹⁶ Még inkább reflektálniuk kell tehát saját gyakorlatukra, különösen arra, hogy milyen módon járulnak hozzá a reprezentációs, avagy konstrukciós folyamatokhoz.

5. A részvételi archiválás formái: közreműködéstől közösségi kontrollig

A Web 2.0 részvételi logikája következtében a hétköznapi felhasználók is szélesebb nyilvánossághoz jutottak, és az élő weben maguk is szerzőkké, tartalom-előállítókká váltak. Ez elvben lehetőséget teremt arra, hogy a webarchívumokban ne csupán intézményi vagy hivatalos dokumentumok legyenek rögzítve, hanem kisebb közösségek digitális nyomai, közösségi oldalak és személyesebb önkifejezési formák is. A webarchívumok így hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a korábbi korszakokhoz képest sokszínűbb digitális örökség maradjon fenn, és bővüljön a történeti forrásként értelmezhető dokumentumok köre. Cui et al. (2023) szerint azonban a webarchívumok ugyanúgy öröklik a hagyományos archívumok torzításait, mint a papíralapú vagy intézményi archívumok, de ezeket tovább erősíthetik a digitális környezet sajátosságai. A digitális térben, a weben keresztül ugyanakkor megnyílik a lehetőség, hogy a szakemberek a hagyományos kapuőri feladatokban a közösségre támaszkodva vegyék fel a harcot a feldolgozhatatlan mértékben gyarapodó kulturális örökséggel.

Elsősorban a hagyományos intézményi archiválás hiányaira válaszul jöttek létre a „*participatory web archiving*” kifejezéssel összefoglalható részvételi formák és a közösségi archívumok („*community archives*”). A részvételi archiválás gyakorlatai nem egységes modellként, hanem fokozatok mentén értelmezhetők, azt vizsgálva, hogy a „részvételi”, illetve „közösségi” jelleg pontosan miben valósul meg: a közösség csupán erőforrásként vesz részt az archivumi munkában (átírás, címkézés, metaadatok); kiegészítő tudás hordozójaként járul hozzá (kommentárokkal, azonosításokkal, személyes emlékekkel vagy dokumentumokkal); esetleg a gyűjteményformálásban is szerepet kap (archiválandó tartalmak javaslata, helyi vagy közösségi gyűjtések). A skála másik végén azok a közösségi archívumok állnak, amelyekben a közösség nem pusztán a gyűjtemény tárgya vagy segítője, hanem az archivumi autoritás egyik hordozója is: részt vesz a tartalmak kiválasztásában, értelmezésében, kontrolljában, sőt bizonyos esetekben a dokumentumok tulajdonjoga is nála marad. Jelen tanulmány a weben született és digitalizált gyűjtemények köréből vegyesen vett illusztratív példákon keresztül világítja meg, milyen gyakorlatokban és fokozatokban nyilvánul meg a kurátori szerepkör megosztása, és miként vezet ez a szerep újraértelmezésének posztmodern kérdéseire.

A részvételi archívumok nem a semmiből jelentek meg a digitális korban – mutat rá Benoit és Eveleigh (2019a) –, hosszú analóg előzményei vannak: amatőr gyűjtők, helytörténészek, családkutatók, önkéntesek, baráti körök, történeti társaságok és tematikus gyűjtőközösségek már jóval az internet előtt is aktívan hozzájárultak az archivumi munkához. A digitalizált források archívumaiban az automatizált feldolgozás pontatlansága miatt van gyakran hatalmas szükség az egyszerű, de időigényes feladatok esetén a közösségi tudás és munka bevonására az archívumépítésbe. A felhasználók a már adott anyag gazdagítása

érdekében kézírásos szövegeket gépelnek be, hangfelvételeket írnak le, vagy mozgóképes anyagokhoz készítenek metaadatokat,¹⁷ ellenőriznek, címkéznak (*social tagging*). A Library of Congress – By the People¹⁸ projektje mutat hasonló részvételiséget, közösségének azonban nem tekinthető, inkább intézményi crowdsourcing, amely a felhasználókra mint erőforrásra épít, mégis több, mint egy technikai megoldás, hiszen lehetőséget ad, hogy a résztvevők saját tudásukkal, emlékezetükkel és kategóriáikkal egészítsék ki az intézményi archívumi leírást. Már saját dokumentumokkal (emlékek, képek) is hozzájárultak a gyűjteményhez a Blinken OSA Archívum Csillagos Házak¹⁹ projektjében a civil érintettek. A platform összekapcsolja a személyes hozzájárulásokat és a levéltári forrásokat, és interaktív budapesti térképes megjelenítéssel mutatja be azokat a házakat, ahová 1944-ben a zsidó lakosságot kényszerítették. Székely et al. (2024) Az európai közlevéltárak hozzáférhetősége című tanulmányban ismertetett összeurópai vizsgálatban a részt vevő levéltárak közül a nemzeti levéltárak közel egynegyede, a regionális, illetve helyi levéltárak egyharmada alkalmazott hasonló crowdsourcing megoldásokat. A magyar diskurzusban a crowdsourcingtól elkülönül a citizen science, vagyis a közösségi tudomány fogalma: ez nem pusztán részfeladatokra vonja be az önkénteseket, hanem a kutatási folyamatba, az adatok kontextualizálásába és esetenként az eredmények értelmezésébe is. Az intézmény így közvetítő szerepet tölthet be a tudományos szféra és a civilek között. Jellemzően a helytörténeti jellegű projektekben gyökerezik (Kovácsné Koreny és Kuczkó, 2026).

A weben született anyagok esetén az archiválandó tartalmak kiválasztása jelenti az elsődleges kihívást. A webaratás erőforrásigénye miatt rendszerint a nemzeti könyvtárak, nemzetközi intézmények képesek jelentős léptékű webaratató tevékenységet lebonyolítani. A nagy léptékű webaratások könnyen a népszerű, jól látható oldalak felé torzulnak. Tudatos stratégiákra van szükség: aktívan kell keresni azokat a tartalmakat és közösségeket, amelyek a szokásos algoritmikus vagy intézményi logikák szerint láthatatlanok maradnának (Cui et al., 2023). A feladatmegosztás a nagyobb és kisebb intézmények közötti együttműködéseknel kezdődik. Felülről jövő kezdeményezésként mind a magyar, mind a nemzetközi viszonylatban megjelenik a közkönyvtárak helyi jellegű gyűjteményének szakmai támogatása.²⁰ Kalcsó (2024) leírja, hogy a megyei és városi könyvtáraknak hitelesebb rálátása van a helyi értékekre, pontosabban képesek optimalizálni a gyűjtési stratégiát (pl. gyakoriság), illetve beágyazottságukkal valószínűleg hamarabb lebonyolítják az adminisztratív teendőket (pl. engedélyek a weboldalak tulajdonosaitól). Az OSZK külön együttműködési felhívása²¹ ennek megfelelően nem pusztán URL-javaslatokat vár, hanem elosztott szakmai munkát: webhelyek válogatását, szolgáltatási engedélyek megszerzését, mentések ellenőrzését és metaadatolást. Nemzetközi párhuzamként az Internet Archive Community Webs²² programja említendő, amely közkönyvtáraknak nyújt infrastruktúrát és szakmai támogatást helyi webalapú gyűjtemények létrehozásához. A számos sikeres projekt egyike a People's Archive, DC – Neighborhood Blogs of Washington, D.C., amely washingtoni városrészi blogokat archivál; jó példa arra, amikor a helyi közösségi önreprezentáció, mindennapi városi élet és mikrotörténeti forrásanyag kerül webarchívumba.²³ A Community Webs mára széles körű kulturális örökségvédelmi hálózatot fog össze, tagjai Archive-It-hozzáférést, digitális megőrzési szolgáltatásokat, képzést és szakmai támogatást kapnak.

Az intézményi kiválasztás kereteit tágítva – nem csupán kisebb intézmények, hanem egyenesen a nagyközönség bevonása felé – a részvételi webarchiválásban a legjellemzőbb, legkönnyebben megvalósítható crowdsourcing eljárás a „*seed nomination*”, vagyis archiválandó URL-ekre, maglistákra való javaslattevés. Ilyen lehetőség már egészen korán megjelent számos nagy webarchívumban. A felhasználó a saját érdeklődésének megfelelően kérheti egy addig az archívumból hiányzó weblap rögzítését, mellyel egyúttal a közös gyűjtemény is bővül. Ilyen azonnali lehetőséget kínál többek között a Wayback Machine, a portugál webarchívum esetén a SavePageNow²⁴ vagy az archive.today.²⁵ A DC Public Library a Covid-19-lezárások idején indította az Archive This Moment D.C.²⁶ projektet, hogy a washingtoni lakosok saját fotóikkal, szövegeikkel, videóikkal és hangfelvételeikkel dokumentálják a pandémiás mindennapokat. Érdekesség – egyben jellemző gyakorlat a közösségi médiás tartalmakat is célzó gyűjtések esetén –, hogy a lakosok Instagramon az #archivethismomentdc hashtaget mint közös címkét használva kapcsolták be a gyűjtésbe a saját tartalmaikat, a hashtag így archívumi gyűjtési jelölővé lépett elő. Közösségi archívum abban az értelemben, hogy a helyi közösség önreprezentációjára épült: nemcsak intézményi dokumentumokat őrzött, hanem a lakosok saját nézőpontját, hétköznapi tapasztalatait és vizuális tanúságtételét. A részvételi, illetve közösségi jellegű archívumok skáláján tehát a közösségnek munkát adó crowdsourcingtól, a gyűjtésben is némi autonómiát adó gyűjtemény-építésen keresztül (pl. Community Webs) eljuthatunk a valóban alulról szerveződő kezdeményezésekkig. A „közösségi” jelleg kétféleképpen értelmezhető: egyrészt jelölheti azt, hogy a közösség a dokumentálás tárgya, másrészt az archívumi autoritás megosztását, amikor a közösség maga is részt vesz a gyűjtés, értelmezés és kontroll folyamataiban. Flinn et al. (2009) szerint azonban közösségi archívumnak azok a gyűjtemények tekinthetők, amelyeket egy adott közösség tagjai hoznak létre, hasz-

náluk fölött a közösség valamilyen kontrollt gyakorol. A SAADA (South Asian American Digital Archive)²⁷ saját meghatározása szerint „made by, with, and for our community”, vagyis közösségi alapon szerveződő archívumként pozicionálja magát.²⁸ Emellett a gyűjteményben nemcsak oral history, fotó, újságkivágás van, hanem archivált weboldalak, e-mailek, PDF-ek is, tehát összeér a digitalizált és a digitálisan született forrásanyag.

A fenti magyar példánál erősebben teljesülnek a közösségi archívum kritériumai a Topotéka-koncepció esetében, amelynek több magyar projektje is megvalósult.²⁹ A modell a levéltári szakértelmet helyi tudással és önkéntes közreműködéssel kapcsolja össze: a lakosok, családok vagy magángyűjtők saját helytörténeti dokumentumaikkal járulnak hozzá a gyűjteményhez, miközben az eredeti dokumentum és annak tulajdonjoga náluk marad, a topotékákat szintén helyi adminisztrátorok – gyakran nem levéltáros szakemberek – gondozzák. A Topotéka így a digitális másolatot és a hozzá kapcsolódó leíró adatokat teszi közösségileg hozzáférhetővé. Ez már posztkusztodiális megközelítésként értelmezhető, amely szerint a levéltári megőrzés nem szükségszerűen kötődik az iratok fizikai birtoklásához (Kelleher, 2017). Az archivista szerepe ebben nem elsősorban az iratok átvétele, hanem a megőrzés, leírás, hozzáférés és kontextusban tartás feltételeinek támogatása, miközben az iratok feletti kontroll lehetőség szerint az iratképző vagy érintett közösségnél marad.

A részvételi és közösségi archívumok tehát nem egyszerűen új digitális eszközök használatát jelentik. Sokkal inkább az archívumi szerepek újragondolásáról van szó. A hagyományos modellben az archivista választ, rendez, leír és közvetít; a felhasználó pedig kutat. A részvételi modellben ez a határ elmosódik: a felhasználó is leírhat, értelmezhet, kiegészíthet, finanszírozhat, azonosíthat vagy akár saját archívumot hozhat létre (Benoit és Eveleigh, 2019a).

6. A részvételi archiválás dilemmái: demokratizálódás, reprezentáció és szakmai felelősség

Noha a szélesebb közösségi részvétel szükségszerűnek tűnik, és a fent bemutatott kezdeményezések számos szempontból előremutatóak, ez a fajta nyitás – a nagy adattömeggel való megbirkózás mellett – új szakmai és elméleti problémákat is felvet. Cui et al. (2023) úgy azonosítja a fő problémát, hogy önmagában a részvétel nem garancia az igazságosabb vagy reprezentatívabb archívumra. Vizsgálni kell, ki dönt, kinek a tudása számít, milyen közösségek kapnak hangot, és hogyan rendeződnek át vagy termelődnek újra a hatalmi viszonyok.

A történeti forrásanyag kiegyensúlyozására és az alulreprezentált csoportok bevonására irányuló törekvésekben sajátos ellentmondás figyelhető meg. Kaplan (2000) szerint az archivisták gyakran úgy gondolják, hogy „hiányzó” vagy „autentikus” hangokat kell visszaemelniük az archívumba. Figyelmeztet ugyanakkor, hogy az autenticitás, a közösség és az identitás fogalmai maguk is konstrukciók. Amikor egy archívum egy közösséget akar dokumentálni, egyúttal dönt arról, hogy ki tartozik oda, mi számít reprezentatívnak, és milyen dokumentumok képviselik az adott identitást. Könnyen – akár nem szándékolatlan – alakul ki ún. esszencialista megközelítés, amely rögzített, homogén kategóriákat alkalmaz, elfedve a csoporton belüli különbségeket. Az archivistákat erre emlékezteti Kaplan (2000, p. 151): „Mindig fennáll annak a lehetősége, hogy elpusztítsuk azt a sokszínűséget, amelyet erőfeszítéseinkkel fenntartani remélünk.”³⁰ A klasszikus archívumok bizonyos csoportokat a megfigyelés vagy probléma tárgyaként dokumentáltak, nem pedig önálló cselekvőként. Szükség van belső, résztvevői nézőpontra. Amennyiben azonban a gyűjtemény feletti közösségi kontroll megvalósul, utat enged az önreprezentáció okozta szándékos vagy akaratlan torzításának. A megőrzés helyei egyben identitásépítő, politikai és kulturális önreprezentációs terek, nemcsak tükrözik, hanem létre is hozzák a közösséget.³¹ Mivel a közösségi archívumokat gyakran nem semleges gyűjtési szándék hozza létre, hanem politikai meggyőződés, kulturális ellenállás és a történeti láthatóság igénye (Flinn et al., 2009), nem várható el, hogy az eredmény kiegyensúlyozott vagy objektív lesz. Nem idealizálható teljesen a közösségi kontroll sem, egy közösség saját archívuma is kizárhat belső kisebbségeket, elhallgathat kényes témákat, vagy új hatalmi viszonyokat hozhat létre.

A közösségi archiválás ezért sem lehet a kurátori munka egyszerű alternatívája, hanem annak kiegészítője és korrekciós lehetősége. Gauld alapvető állítása az, hogy az archívumi szakmában a „demokratizálás” és a „privilegizálás” gyakran hamis ellentétpárként jelenik meg. A digitális környezet és a webes információ-hozzáférés sokak szerint feleslegessé teszi a kapuőröket, közvetítőket és szakmai szűrőket. A szerző ezzel szemben azt állítja, hogy a szakmai közvetítés, kiválasztás, kontextusadás és hitelesítés ma fontosabb lehet, mint valaha. Az ArchiveTeam példája azt mutatja, hogy a részvételi (esetükben pontosabban alulról szerveződő) webarchiválás nem automatikusan etikusabb vagy demokratikusabb, mint az intézményi archiválás. Hiánypótló gyakorlatuk, melyben a hozzáférés megőrzését helyezik előtérbe, gyakran a jogi és adatvédelmi óvatossággal

szemben, etikailag több szempontból is aggályos lehet (szerzői jog, magánszféra, illegális tartalom véletlen archiválása). Egy gyakorlat lehet széles körben részvételi, miközben nem biztosítja a dokumentált közösség beleegyezését, kontrollját vagy saját etikai normáinak érvényesülését. Ogden (2021) végkövetkeztetése szerint is egyszerre mutatja a részvételi webarchiválás erejét és annak etikai kockázatait. Az archivista feladata ezért nem pusztán a megőrzés, hanem a közösségi emlékezetképzés, a hozzáférés, a kontextus és az etikai felelősség támogatása is. Ez az új helyzet a levéltárost őrzőből gondnokká alakítja, a dokumentált közösségeket nem tárgyként, hanem cselekvő partnerként kezeli, és a levéltári munkát egy intézményi és közösségi határvidéken helyezi el (Kelleher, 2017). Cook (2013) szerint ebben az új helyzetben az archivistának el kell mozdulnia az elit szakértő szerepéből a mentor, facilitátor, edző vagy közösségi támogató szerepe felé. A levéltári szakma akkor maradhat életképes, ha képes befogadni a pluralitást, a különbségeket, a közösségi tudásformákat és a digitális korszak új dokumentációs gyakorlatait. A reprezentáció növeléséhez ezért olyan hibrid gyűjtési modellekre van szükség, amelyek a szakmai szempontok alapján kialakított szelekciót a közösségek, felhasználók és érintett csoportok részvételével kapcsolják össze. A demokratizálódás így nem a kapuőri szerep teljes felszámolását, hanem annak reflexív újraelosztását jelenti: több szereplő, többféle tudás és többféle láthatósági logika bevonását a megőrzés folyamatába. Ebben a modellben a kurátori felelősség nem megszűnik, hanem átalakul: a kiválasztás, kontextusadás, hozzáférés és etikai mérlegelés megosztott, de továbbra is szakmai reflexiót igénylő feladattá válik.

A webarchívumok történeti forrásként ezért csak létrejöttük társadalmi-technikai, intézményi és közösségi feltételeivel együtt értelmezhetők. A részvételi és közösségi archiválás nem önmagában kínál megoldást a reprezentáció problémáira, hanem láthatóvá teszi azokat a döntéseket, hatalmi viszonyokat és felelősségi kérdéseket, amelyek minden archívumi gyakorlatot alakítanak. A weben született források archívumai ebben az értelemben a posztmodern archívumi nyitás gyakorlati terei: egyszerre kérdőjelezik meg a semleges megőrzés illúzióját, és újrafogalmazzák a kurátorok, intézmények és közösségek szerepét a digitális emlékezet alakításában.

Jegyzetek

¹ A téma egyre bővülő szakirodalmának két kiemelt műve: Brügger (2012), Milligan (2019).

² A téma precíz tárgyalását megnehezíti, hogy a nemzetközi szakirodalomban használt „archive” gyakran általánosan utal több közgyűjteményi szektorra, avagy egyenesen metaforikusan tárgyalja az archívumokat. Az új infrastruktúrák és az elmosódó határok miatt így módon a terminológia nem lehet tökéletesen következetes.

³ Hegarty (2022); Ogden & Maemura (2021); Ben-David & Amram (2018); Summers és Punzalan (2017); Schafer et al. (2016).

⁴ A crawlerek konfigurációjának alapvető paraméterei, hogy mely magoldalakról indulva, milyen mélységben, milyen szélességben, milyen rendszerességgel, mely dokumentumtípusokat megragadva járják be a linkstruktúrát.

⁵ E tevékenység evolúciójáról, intézményes kontextusáról számos alapos áttekintés, projekteket bemutató esettanulmány olvasható, pl. Costa et al. (2017), Brügger (2011) munkája, magyar nyelven pedig az OSZK Webarchiváló almunkacsoportjának publikációi segítik az eligazodást. Országos Széchényi Könyvtár. é. n. „OSZK Webarchívum.” <https://webarchivum.oszk.hu/> (Utolsó elérés: 2026. május 15.)

⁶ *International Internet Preservation Consortium* [IIPC] (2026) Elérhető: <https://netpreserve.org/>

⁷ *Archive-It* (2026) Elérhető: <https://archive-it.org/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01.)

⁸ Green, L. (2011). „Common Crawl enters a new phase.” Common Crawl Blog. <http://commoncrawl.org/2011/11/common-crawl-enters-a-new-phase/> (Utolsó elérés: 2023. 07. 10.)

⁹ https://wiki.archiveteam.org/index.php?title=Main_Page A hamarosan részben vagy egészben megszűnő, oldaláról nyilvántartást is vezetnek <https://wiki.archiveteam.org/index.php/Deathwatch> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01)

¹⁰ Scott, J. (2008) *Eviction, or the Coming Datapocalypse* [Blog]. <http://ascii.textfiles.com/archives/1617>, Scott, J. (2009) *Datapocalypse!* [Blog]. <http://ascii.textfiles.com/archives/1649> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01)

¹¹ Saját ford., eredeti nyelven: „rogue archivists, programmers, writers and loudmouths dedicated to saving our digital heritage.” <https://wiki.archiveteam.org/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01)

¹² Az ArchiveTeam Magyarország az ArchiveTeam szellemiségét követő, azzal azonos célokat valló, az általuk kifejlesztett és használt eszközökön osztozó önkéntes csapat. Gyűjtőkörébe leginkább a magyar nyelvű weboldalak, azon belül is elsősorban a felhasználói tartalmakat gyűjtő-megosztó szolgáltatások tartoznak, úgymint közösségi oldalak, blogok, kép- és videómegosztó oldalak, ingyenes webtárhely-szolgáltatók stb. https://defcon.social/@archiveteam_hungary Idővonaluk szerint 2014-ben volt az első önálló projektjük. ArchiveTeam Magyarország (2026) Elérhető: <https://archiveteam.hu/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01.)

¹³ Saját leírása szerint: kormányzati és egyetemi oldalak a lövöldözésről, az áldozatokról, utólagos beszámolókról és a lövöldözés évfordulójára emlékező eseményekről, ugyanakkor nem tartalmazza az emlékhelyeket, a tiszteletadással foglalkozó oldalakat vagy a médiaoldalakat. Forrás: <https://ncph.org/history-at-work/the-accidental-web-archive-the-tragedy-at-virginia-tech-collection/> (Utolsó elérés: 2023. 07. 24.)

¹⁴ Idézi Bényei (2024a, p. 17).

¹⁵ Saját fordítás, eredeti részlet: „...archivists continually reshape, reinterpret, and reinvent the archive. This represents enormous power over memory and identity...”

¹⁶ Saját fordítás, eredeti részlet: „For archivists, the paradigm shift requires moving away from identifying themselves as passive guardians of an inherited legacy to celebrating their role in actively shaping collective (or social) memory.”

¹⁷ Lásd Benoit és Eveleigh (2019b) *Transcription* fejezetének tanulmányaiban.

¹⁸ Library of Congress Labs (2026) *By the People*. Elérhető: <https://labs.loc.gov/work/experiments/crowd/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 07.)

¹⁹ *Csillagos Házak* (2026) Elérhető: <https://www.csillagoshazak.hu/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 07.)

²⁰ Kurrens összefoglaló a főbb megvalósult együttműködésekéről az OSZK és helyi érdekeltségű könyvtárak között lásd: Kalcsó (2024).

²¹ <https://webarchivum.oszk.hu/szakembereknek/egyuttmukodesi-lehetosegek/>

²² Az Internet Archive számos szolgáltatása mellett az Institute of Museum and Library Services együttműködésével jött létre 2017-ben.

²³ Internet Archive Community Webs (2026) *People's Archive, DC – Neighborhood Blogs of Washington, D.C.* Elérhető: <https://communitywebs.archive-it.org/collection/8929/> (Utolsó elérés: 2026. 03. 14.)

²⁴ Arquivo.pt (2026) *SavePageNow*. Elérhető: <https://arquivo.pt/services/savepagenow?l=en> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01.)

²⁵ *archive.today* (2026) Elérhető: <https://archive.ph/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 01.)

²⁶ The People's Archive (2026) *Archive This Moment D.C.* Elérhető: https://thepeoplesarchive.dclibrary.org/repositories/2/digital_objects/877 (Utolsó elérés: 2026. 04. 20.)

²⁷ A Website algyűjteményben szerepelnek például Instagram-posztok, tweetek, online cikkek és archivált weboldalak is. <https://www.saada.org/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 20.)

²⁸ A közösségek önreprezentációjának, láthatóságának és emlékezeti igazságosságának szolgálata olyannyira tetten érhető, hogy az UCLA Community Archives Lab mint a közösségi archívumok kutatásának és képzésének akadémiai műhelye legjelentősebb kutatási terepét is a SAADA adja.

²⁹ Egy példája a <https://kaposvar.topoteka.net/> (Utolsó elérés: 2026. 04. 20.)

³⁰ Saját fordítás, eredeti rész: „there is always the potential for destroying the very diversity that our efforts hope to sustain.”

³¹ Elisabeth Kaplan esettanulmánya „*We are what we collect, we collect what we are: Archives and the construction of identity*” címmel az American Jewish Historical Society 1892-es megalapítását mutatja be, vagyis azt a működést, ahogy az amerikai zsidó vezetők a történeti társaság és az archívumi gyűjtés segítségével próbáltak egy elfogadható, egységes és pozitív amerikai zsidó identitást létrehozni.

Felhasznált és ajánlott források

Ben-David, A., Amram, A. (2018) *The Internet Archive and the socio-technical construction of historical facts*, Internet Histories, 2(1–2), p. 179–201. <https://doi.org/10.1080/24701475.2018.1455412>

Benoit, E. III, Eveleigh, A. (2019a) *Defining and framing participatory archives in archival science*. In: Benoit, E. III, Eveleigh, A. (szerk.) *Participatory archives: theory and practice*. p. 1–12. Facet Publishing, London. ISBN 9781783303564

Benoit, E. III, Eveleigh, A. (szerk.) (2019b) *Participatory archives: theory and practice*. Facet Publishing, London. ISBN 9781783303564

Bényei, B. (2024a) *A magyar levéltárügy előtt álló kihívások a 21. században I. – A levéltári anyag használata*, Levéltári Szemle, 74(3), p. 5–22. Elérhető: https://real-j.mtak.hu/28704/3/Leveltari_Szemle_2024_74_3.pdf (Utolsó elérés: 2026. 06. 16.)

Bényei, B. (2024b) *A magyar levéltárügy előtt álló kihívások a 21. században II. – Az iratok megőrzését és feldolgozását érintő kihívások*, Levéltári Szemle, 74(4), p. 5–24.

Brügger, N. (2011) *Web archiving – between past, present, and future*. In: Consalvo, M., Ess, C. (szerk.) *The handbook of internet studies*. p. 24–42. Blackwell Publishing, Oxford. <https://doi.org/10.1002/9781444314861.ch2>

Brügger, N. (2012) *Web history and the web as a historical source*, Zeithistorische Forschungen / Studies in Contemporary History, 9(2), p. 316–325. <https://doi.org/10.14765/zzf.dok-1588>

Cook, T. (2011) *'We are what we keep; we keep what we are': archival appraisal past, present and future*, Journal of the Society of Archivists, 32(2), p. 173–189. <https://doi.org/10.1080/00379816.2011.619688>

Cook, T. (2013) *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms*, Archival Science, 13(2–3), p. 95–120. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>

Costa, M., Gomes, D., Silva, M. J. (2017) *The evolution of web archiving*, International Journal on Digital Libraries, 18(3), p. 191–205. <https://doi.org/10.1007/s00799-016-0171-9>

Cui, C. et al. (2023) *Participatory web archiving: multifaceted challenges*. In: Sserwanga, I. et al. (szerk.) *Information for a better world: normality, virtuality, physicality, inclusivity: 18th International Conference, iConference 2023, Virtual Event, March 13–17, 2023, Proceedings, Part I. Lecture Notes in Computer Science*, 13971, p. 79–87. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-28035-1_7

Flinn, A., Stevens, M., Shepherd, E. (2009) *Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream*, Archival Science, 9(1), p. 71–86. <https://doi.org/10.1007/s10502-009-9105-2>

Gauld, C. (2017) *Democratising or privileging: the democratisation of knowledge and the role of the archivist*, Archival Science, 17(3), p. 227–245. <https://doi.org/10.1007/s10502-015-9262-4>

Hegarty, K. (2022a) *The invention of the archived web: tracing the influence of library frameworks on web archiving infrastructure*, Internet Histories, 6(4), p. 432–451. <https://doi.org/10.1080/24701475.2022.2103988>

- Hegarty, K. (2022b) *Representing biases, inequalities and silences in national web archives: social, material and technical dimensions*, Archives & Manuscripts, 50(1), p. 31–45. <https://doi.org/10.37683/asa.v50.10209>
- Horváth, J. A. (2012) *Levéltárelmélet a posztmodernig és vissza*, Levéltári Szemle, 62(2), p. 24–41.
- Kalcsó, Gy. (2024) *A helyi vonatkozású webtartalmak archiválása*, Háromkák: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2(5–6), p. 30–31.
- Kaplan, E. (2000) *We are what we collect, we collect what we are: archives and the construction of identity*, The American Archivist, 63(1), p. 126–151. <https://doi.org/10.17723/aarc.63.1.h554377531233105>
- Kelleher, C. (2017) *Archives without archives: (re)locating and (re)defining the archive through post-custodial praxis*, Journal of Critical Library and Information Studies, 1(2). <https://doi.org/10.24242/jclis.v1i2.29>
- Kovácsné Koreny, Á., Kuczkó, A. (2026) *Közösségi tudomány a közkönyvtárban: Ráday Mihály Emlékprojekt / Citizen Science in Public Libraries: The Ráday Mihály Memorial Project as a Case Study*, Central European Library and Information Science Review (CeLISR), 3(1), p. 1–12. <https://doi.org/10.3311/celir.43347>
- Maemura, E. et al. (2018) *If these crawls could talk: studying and documenting web archives provenance*, Journal of the Association for Information Science and Technology, 69(10), p. 1223–1233. <https://doi.org/10.1002/asi.24048>
- Masanès, J. (2006) *Selection for web archives*. In: Masanès, J. (szerk.) Web archiving. p. 71–90. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-46332-0_3
- Milligan, I. (2019) *History in the age of abundance? How the web is transforming historical research*. McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston. ISBN 9780773556966
- Milligan, I., Ruest, N., Lin, J. (2016) *Content selection and curation for web archiving: the gatekeepers vs. the masses*. In: Proceedings of the 16th ACM/IEEE-CS on Joint Conference on Digital Libraries. p. 107–110. Association for Computing Machinery, New York. <https://doi.org/10.1145/2910896.2910913>
- Ogden, J. (2021) *"Everything on the internet can be saved": Archive Team, Tumblr and the cultural significance of web archiving*, Internet Histories, 6(1–2), p. 113–132. <https://doi.org/10.1080/24701475.2021.1985835>
- Ogden, J., Maemura, E. (2021) *"Go fish": conceptualising the challenges of engaging national web archives for digital research*, International Journal of Digital Humanities, 2(1–3), p. 43–63. <https://doi.org/10.1007/s42803-021-00032-5>
- Ries, T. (2022) *Digital history and born-digital archives: the importance of forensic methods*, Journal of the British Academy, 10, p. 157–185. <https://doi.org/10.5871/jba/010.157>
- Schafer, V., Musiani, F., Borelli, M. (2016) *Negotiating the web of the past: web archiving, governance and STS*, French Journal for Media Research, 6. Elérhető: <http://frenchjournalformediaresearch.com/lodel/index.php?id=963> (Utolsó elérés: 2026. 06. 16.)
- Schwartz, J. M., Cook, T. (2002) *Archives, records, and power: the making of modern memory*, Archival Science, 2(1–2), p. 1–19. <https://doi.org/10.1007/BF02435628>
- Streitfeld, D. (2014) *The Internet Archive, trying to encompass all creation*, The New York Times: Bits, október 31. Elérhető: <https://archive.nytimes.com/bits.blogs.nytimes.com/2014/10/31/the-internet-archive-trying-to-encompass-all-creation/> (Utolsó elérés: 2026. 06. 14.)
- Summers, E., Punzalan, R. (2017) *Bots, seeds and people: web archives as infrastructure*. In: Proceedings of the 2017 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work and Social Computing. p. 821–834. Association for Computing Machinery, New York. <https://doi.org/10.1145/2998181.2998345>
- Székely, I., Friedewald, M., Karaboga, M. (2024) *Az európai közlevéltárak hozzáférhetősége II.*, Levéltári Szemle, 74(4), p. 50–64.